

Nationale strategier

– opkvalificering af de arkæologiske udgravninger

Dorthe Kaldal, Birgit Andersen og Anne Nørgård Jørgensen, Kulturstyrelsen

Målet med udvikling af nationale strategier er en opkvalificering af de arkæologiske udgravninger. Dansk arkæologi mangler en oversigt over aktuelle problemstillinger, som er et vigtigt led i prioritering på en udgravning. Her er videndeling en vigtig faktor, og strategierne skal være et redskab til tilgængeliggørelse af nye resultater. Afrapporteringen skal optimeres, og mulighederne for forskning og publicering skal bedres.

I 2009 var den danske arkæologiske udgravningsvirksomhed genstand for en international evaluering. Et ekspertpanel fra England, Tyskland, Holland, Norge og Sverige evaluerede Danmarks udgravningspraksis efter den nye museumslov 2002¹. Specielt blev der rettet fokus på, om man kunne spore en generel faglig opdatering og vidensudvikling. Med andre ord: fik vi nok for pengene? Panelets rapport og anbefalinger kan læses på Kulturstyrelsens hjemmeside².

Ros og ris

Dansk arkæologi får ros for sit gode internationale ry. Panelet gør os opmærksom på noget, vi ofte tager for givet, at faget har en stor samfundsmæssig accept. Panelet roser museumsloven, der lever op til international standard. Der er ros til den danske organisationsmodel, hvor museerne varetager udgravningerne, og der er ros til musernes formidling til lokalbefolkningen. Kulturstyrelsens centrale rolle som statslig myndighed anses for meget positiv. Finansieringsbestemmelserne godkendes som svarende til andre europæiske landes. Panelet ønsker dertil tillykke med den digitale registrering i "Fund og Fortidsminder", der anses som værende helt i front.

Panelet kommer med en række anbefalinger, der skal give dansk arkæologi et kvalitetsløft indenfor videndeling, forskning og publicering. Derudover mener panelet, at de arkæologiske museer skal være bedre til at dele deres kompetencer, f.eks. i større enheder eller centre – en anbefaling, der netop nu følges op på.

Tiltag

Kulturstyrelsen har på baggrund af anbefalingerne besluttet at kvalitetssikre udgravningsvirksomheden

ved udarbejdelse af faglige strategier. Målet med udvikling af strategierne er at få en oversigt over de problemstillinger, som arkæologerne på museerne og Kulturstyrelsen skal være opmærksomme på i forbindelse med kommende arkæologiske udgravninger. Den arkæologiske virksomhed skal optimeres fremover, og ad den vej opnå så megen ny viden som overhovedet muligt. Derudover håber Kulturstyrelsen, at få mulighed for, at der via "Fund & Fortidsminder" kan trækkes data til nationale oversigter over de arkæologiske udgravninger (ny AUD). Der skal videreudvikles retningslinjer for afrapportering af udgravninger med særlig fokus på refleksion, tolkning og konklusion. Desuden skal der bakkes op om planlægning og gennemførelse af seminarer og konferencer. Mulighederne for forskning og publicering skal forbedres. Og endelig skal samarbejde og netværk på tværs af dansk arkæologi understøttes.

Graver vi for meget i Danmark?

Der er i 2000-tallet gravet som aldrig før i Danmark, hvilket skyldes højkonjunkturen i samfundet (Fig. 1). Udgravningsvirksomheden var størst omkring 2006, men i de senere år har antallet af udgravninger fundet sit leje med i alt ca. 800 forundersøgelser og undersøgelser. Hele denne diskussion handler imidlertid ikke om antallet af udgravninger, men om "udbyttet" af udgravningerne. Det handler om kvalitet frem for kvantitet. Ingen kan overskue de voldsomme datamængder, og vi må alle glæde os over, at "Fund & Fortidsminder" holder styr på mængden af data og nu også beretningerne, som uploades i databasen. Nu skal vi alle bruge dem! Der har aldrig været udført flere udgravninger end i disse år. Det skal danske arkæologer forstå at forvalte, så der kommer flest og bedst mulige resultater ud af det.

Antal sager om arkæologiske undersøgelser efter Museumslovens Kap. 8

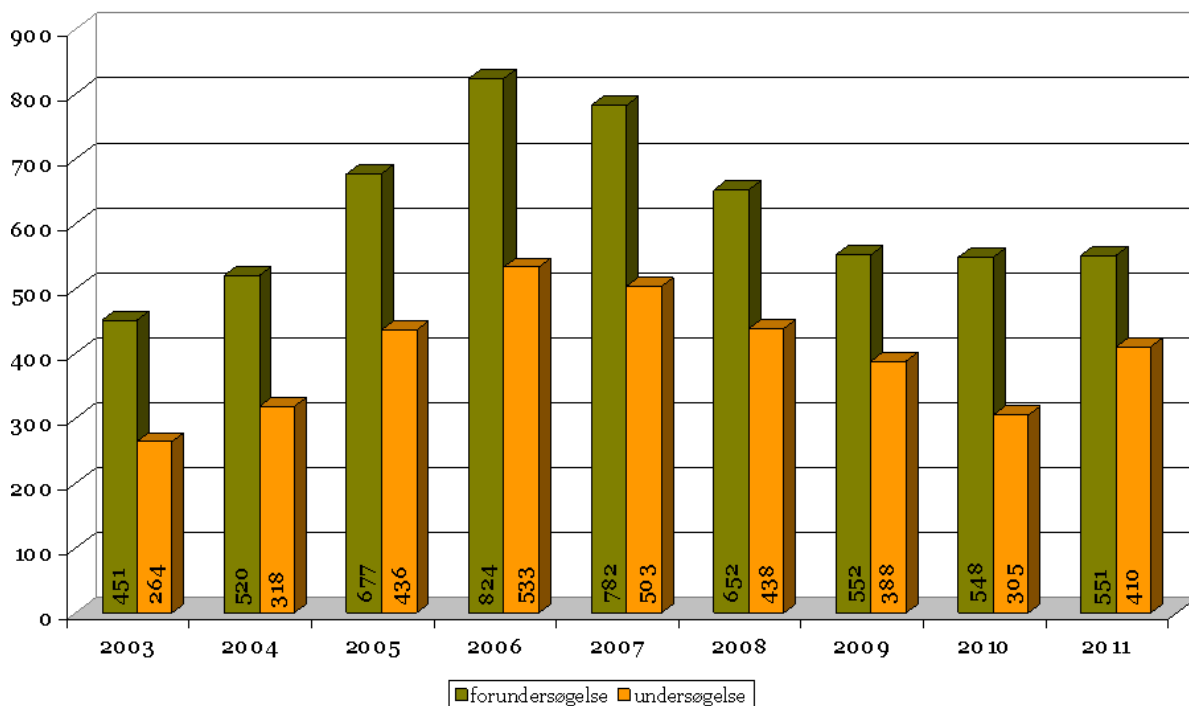


Fig. 1. Antallet af arkæologiske udgravninger i Danmark fordelt på forundersøgelser og egentlig undersøgelser i perioden 2003-2011.

Graver vi for meget? er et spørgsmål, arkæologerne stiller sig selv over det meste af Europa her i begyndelsen af det 21. årh. Debatten kan bl.a. følges på den engelske hjemmeside³, hvor artiklerne har de rammende titler: "Haven't we dug enough now?", "The unstoppable excavation machine", "Still not digging, much". Selvransagelse og debat er sundt og udviklende, og det er godt, at Arkæologisk Forum tager tråden op og sætter debatten på dagsordenen. Men hovedformålet med implementeringen af den internationale evaluering er ikke at mindske udgravningsvirksomheden. Det er at kvalificere den. Det kan medføre færre men bedre egentlige undersøgelser og frem for alt bedre forundersøgelser.



Videndeling?

Den internationale evaluering slog fast, at de nyeste arkæologiske resultater ikke i tilstrækkelig grad var tilgængelige, og at museerne, universiteterne og Kulturstyrelsen derfor ikke kunne anvende dem i planlægningen af de arkæologiske undersøgelser. De arkæologiske strategier skal hjælpe os alle ved at tilgængeliggøre resultaterne, så de kan indgå som en væsentlig faktor i museernes planlægning og prioritering af de arkæologiske undersøgelser. Den akkumulerede viden skal benyttes i styrelsens vurdering af budgetter, i arkæologisk argumentation og udgravningsmetode. Strategierne skal fremhæve *fokuspunkter*, som er de områder, hvor der er potentiale for tilvejebringelse af nye informationer. Sagt med andre ord skal strategierne give et fagligt overblik over den nuværende viden og pege på de faglige spørgsmål, som arkæologerne skal forsøge at besvare på de kommende undersøgelser.

Fig. 2. Videndeling er i højsædet i dansk arkæologi. Landet over er der temadage og seminarer som aldrig før. Foto fra seminar ved Ringkøbing-Skjern Museum om de bemærkelsesværdige befæstninger: "Hulbælter – Cæsars Liljer". Foto: Poul Krogh Jørgensen, Ringkøbing-Skjern Museum

Ny AUD

Udgangspunktet for en faglig strategi vil bl.a. være den nationale oversigt (Ny AUD), som hvert år skal skrives på baggrund af årets fund. Oversigten vil i første omgang omfatte fundene fra en periode, og den er tænkt som en afløser af tidligere tiders periodeoversigter i publikationen Arkæologiske Udgravninger i Danmark – med andre ord en slags digital AUD. En sådan oversigt er afhængig af en velfungerende og opdateret registrering i databasen ”Fund og Fortidsminder”. Denne centrale tilgængelighed skal suppleres med arkæologiske rapporter på museernes hjemmesider. Fund og Fortidsminder er en guld-grube for videndeling.

Siden 2001 har dansk arkæologi ikke haft de nationale oversigter, som fandtes i AUD. Hvad har det så betydet, at vi ikke har disse oversigter? Blandt andet, at det er vanskeligt at håndtere vidensudviklingen. Her skal de nationale strategier hjælpe på gled. Udgangspunktet for udviklingen af nationale strategier har derfor bl.a. været en rundspørge til museerne for at samle op på de seneste 10 års udgravningsvirksomhed. Et middel til at støtte den fremadrettede prioritering.

Strategier – faglige fokusområder

Der tales generelt meget om strategier i øjeblikket. Begrebet bliver anvendt af mange og i mange forskellige sammenhænge. Måske burde det i denne sammenhæng snarere omdøbes til ”faglige fokusområder”, men her vælges at bruge betegnelsen ”strategier”. Strategierne kan være landsdækkende, nationale, men de kan også være regionale. Strategierne skal være et prioriteringsredskab for både museerne og Kulturstyrelsen i det daglige arbejde. Det er vigtigt at understrege, at strategiernes fokuspunkter er vejledende. Det betyder ikke, at udgravninger bortprioriteres, blot fordi de rummer andre argumenter end de, der er nævnt i fokuspunkterne. I så fald ville nye og helt uventede iagttagelser måske blive valgt fra, og det er bestemt ikke meningen.

Hvad gør de andre?

Efter megen overvejelse og diskussion er Kulturstyrelsen nået frem til en model, hvor der med hjælp fra faglig ekspertise udarbejdes faglige strategier indenfor arkæologiens kronologiske perioder – dvs. strategier for middelalderarkæologi, ældre stenalder



Fig. 3. Sverige har udarbejdet strategi for udgravningsvirksomheden. Her er det rapporten ”Arkeologiskt program för Stockholms län 2012.

etc. Det ligger tæt op af den engelske model, hvor der allerede findes strategi for bl.a. palæolitikum. I Sverige har man – formentlig pga. landets geografiske omfang og store regionale forskelle – valgt en anden model, hvor strategierne udarbejdes for mindre regioner (Fig. 3). Det giver et godt overblik over et enkelt ”län” i hele oldtiden. I Danmark arbejder styrelsen med en kombination af disse, altså både nationale og regionale strategier.

Målet med strategierne er, at de skal indgå som en naturlig del af prioriteringsarbejdet i forbindelse med de arkæologiske forundersøgelser og undersøgelser. Det er den overordnede hensigt hermed at opnå en bedre kvalitet af det arkæologiske arbejde, et mere præcist sigte og perspektiv med undersøgelserne, og i sidste ende en forøgelse og udvikling af den arkæologiske viden. Det arkæologiske bygherrebetalte arbejde er ofte sårbart over for kritik fra det omgivende samfund, og det er vigtigt, at både styrelsen og museerne til stadighed kan forsvare det arkæologiske undersøgelsesarbejde.

Styrelsen skal besvare spørgsmål fra politikere, bygherrer og medier bl.a. om de mange midler, der bruges til arkæologiske udgravninger. Det er spørgsmål som: ”Hvorfor er det fortsat nødvendigt at foretage undersøgelser af en type anlæg, som er kendt i forvejen?” Er det et argument, at anlægget ligger i en del af landet, hvor der ikke findes mange af den slags? At vi er nødt til at undersøge om dette er helt som de andre? At vi ikke må miste noget som helst? Eller?

Derfor skal styrelsen og museerne hele tiden udvikle prioriteringsredskaberne, og kunne vise, at der både kan opprioriteres og nedprioriteres, men også helt bortprioriteres en undersøgelse. Indtil skal der skabes et højere undersøgelsesniveau og vidensudvikling, udtil skal der skabes tillid til den arkæologiske verdens evne til at vælge arkæologiske undersøgelser til og fra.

Strategierne skal altså ikke primært være et af Kulturstyrelsens administrative redskaber til den daglige sagsbehandling. Det skal de selvfølgelig også, men de skal først og fremmest være den samlede arkæologiske museumsverdens prioriteringsredskab. Dvs. i det daglige arbejde på museerne gennem overvejelser og argumentation for om en arkæologisk lokalitet skal opprioriteres, nedprioriteres, omprioriteres eller bortprioriteres.

Strategierne er ikke statiske. De skal debatteres og præsenteres på temadage og symposier, og de skal hele tiden være under ændring og udvikling i forhold til den ajourførte viden. Rent praktisk kan man forestille sig, at de bliver opdateret ad hoc og efter behov.

Prioriteringerne skal foregå i et tæt samarbejde mellem museer, specialister og netværksgrupper, der koordinerer deres viden og indkredser, hvor udviklingsmulighederne ligger. Der skal løbende oprettes strategier for nye perioder eller temaer, hvor der er behov for det.

Strategierne er derfor først og fremmest prioriteringsstrategier i det daglige arkæologiske arbejde. Men ved at anvende mere perspektiverende kriterier på overvejelser om en undersøgelse, og ved i højere grad at fokusere på, hvor det forskningsmæssige potentiale ligger, vil det samtidig medføre en øget

vidensudvikling, der kan danne baggrund for forskningsprojekter. Resultatet af den nyeste forskning vil medføre en øget perspektivering i planlægning af undersøgelserne.

Strategierne skal være dynamiske, der skal konstant lægges et lag viden på. Skal man så bortprioritere alt det, der ikke er omfattet af en strategi? Nej det skal man bestemt ikke. Men arkæologen skal være skarp og præcis i sin argumentation og demonstrere, hvor det er, den arkæologiske forskning fornyes og udvikles. Strategiernes funktion er, at de peger på nogle huller i den arkæologiske viden og viser, hvordan disse huller kan udfyldes. Der er mange fund og fund-sammenhænge, der ikke er omfattet af en strategi, men som alligevel er væsentlige fortidsminder, der skal undersøges. Spørgsmålet er hvordan og på hvilket niveau.

Publicerer vi for lidt?

Der er ikke et statistisk overblik over publikationer på det arkæologiske område. Kulturstyrelsen har blot indtryk af, at der generelt publiceres en hel del, men at det hovedsageligt er på et mindre antal museer. Disse publikationer er ofte støttet af rådighedssummen, der årligt fordeler et tocifret millionbeløb til forskning og publicering af danske museers forskning.

Styrelsen vil videreudvikle understøttelsen af museernes forskning og en revision af rådighedssummen er under udvikling. Den megen ny forskning skal benyttes i de arkæologiske prioriteringer og i argumentationen for især de egentlige undersøgelser. Omvendt så skal udgravningerne kunne udforskes og danne grundlag for mere forskning.

Opkvalificering af arkæologer?

Dansk arkæologi kan blive bedre til at foretage både udgravninger og prioriteringer under udgravningerne (Fig. 4). Beretningerne kan blive spørgsmålsorienterede og stærkere på konklusionerne. Og alle kan blive endnu bedre til at bruge hinandens viden og ekspertise. Det ser man allerede tegn på ved de mange temadage (Fig. 2), der arrangeres landet over i løbet af et år. Det viser tydeligt et stort behov for at dele viden og blive klogere på en periode, en objektgruppe eller metodeudvikling.

På det internationale område skal danske arkæologer være med, og det er vigtigt at landets eksperter deltager i internationale møder og bringer viden hjem til udvikling af dansk arkæologi. Der skal

ekspertstøtte på vanskelige udgravninger, og det skal være ganske naturligt at bede om råd og vejledning.



Fig. 4. Et vigtigt element i opkvalificeringen af den arkæologiske udgravningsvirksomhed er uddannelsesudgravningerne for studerende ved Københavns og Århus Universiteter. Her er det seminargravningen af bopladsen fra romersk jernalder ved Hoby under Lolland Falsters Stiftsmuseum og Nationalmuseet . Foto: Susanne Klingenberg, Kulturstyrelsen.

Universiteterne et stort ansvar for at sikre et stærkt uddannelsesfundament og samtidig fungere udadvendt i netværk på tværs af landet, og som ekspertpanel ved udgravningsspørgsmål. Universiteterne har et ansvar for at uddanne nye kandidater, således at de er udstyret med de værktøjer, der skal til for at prioritere og vurdere potentialet i en arkæologisk undersøgelse. Der kan også opkvalificeres på feltarbejdet under uddannelsen, især med træning i at se anlægsspor samt vurdere deres potentiale. Den fag-faglige efteruddannelse af danske arkæologer kan bruge et løft. Og det er et af de områder, som styrelsen gerne understøtter.

Bedre forundersøgelser?

Et af de områder, hvor strategier vil få stor virkning, er på forundersøgelserne. Der vil blive stillet større krav til forundersøgelserne med op- eller nedprioriteringer af dele af forundersøgelsen, og argumentationen for, hvad der fokuseres på for at få kvalificerede informationer. Der skal i højere grad

stilles reflekterende spørgsmål til det arkæologiske materiale. Der mangler pt. gennemgående en formuleret overordnet problemstilling for udgravningerne. Det betyder i mange tilfælde at potentialet ikke udnyttes, og dermed opnås ikke de bedst mulige resultater.

Derudover tilskyndes til, at man tidligt inddrager ekspertbistand til rådgivning ved komplicerede arkæologiske strukturer. Det vil være påkrævet, at man på forundersøgelserne snitter anlæg, der så vidt muligt kan afgøre, hvilken anlægstyper man kan forvente (grave, gruber, hegn, stolper etc.). Bevarings-tilstanden bliver et vigtigt parameter, ligesom data fra kulturlag, detektorfund, og andre særlige iagttagelser. Endelig vil en stillingtagen til forundersøgelsens potentiale være obligatorisk, dvs. hvilken betydning for og sammenhæng lokaliteten har med de kulturhistoriske omgivelser lokalt, regional, og overregionalt. Det skal fremme bedre og reflekterende konklusioner.

Er der så områder, hvor vi kan blive bedre, og er der huller i vor viden?

Ja, hvis resultatet af en arkæologisk undersøgelse ikke giver større udbytte end den forundersøgelse, der har kvalificeret den til at blive udført. Ifølge museumsloven skal der foretages prioriteringer, der sikrer, at der kun gennemføres undersøgelser, der tilfører dansk arkæologi informationer om væsentlige fortidsminder og ny viden. Derfor er det vigtigt, at der i fremtiden laves bedre forundersøgelser, der kan danne basis for en langt bedre prioritering af egentlige udgravninger.

Er der basis for ny viden? Selvfølgelig er der det. Tænk blot på hvad geofysikken og reliefkortene har betydet for arkæologiens landskabsforståelse. Tænk på de naturvidenskabelige landvindinger. Tænk på de store arkæologiske forskningsprojekters udvikling af nye teser og metoder i både in – og udland. Hvad med mængden af ph.d. afhandlinger? Brug dem – udnyt potentialet. Og vi skal alle frem for alt blive bedre til at bruge de mange ressourcer, vi allerede har ikke mindst på udgravningsområdet til at skabe et kollektivt kvalitetsløft, som vi alle kan drage nytte af, og som i sidste ende kan give en faglig videnskabelig baseret forståelse af Danmarks materielle kulturarv.

Noter

1. Deltagere i evalueringen: Adrian Olivier, English Heritage, England, Claus von Carnap-Bornheim, Archäologisches Landesmuseum Schleswig-Holstein, Tyskland, Terje Hovland, Rigsantikvaren, Norge, Liesbeth Theunissen, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Holland, Agneta Lagerlöf, Riksantikvarieämbetet, Sverige.

Kulturarvsstyrelsens medarbejdere på evalueringen: Henrik Jarl Hansen, John Pind og Birgit Andersen. Konsulent udenfor styrelsen: Erik Johansen var projektleder for evalueringen.

2. Sti til rapport for den internationale evaluering: <http://www.kulturarv.dk/fortidsminder/undersogelser-og-tilsyn/arkaeologi-paa-land/den-internationale-evaluering/>

3. sti til hjemmeside om diskussionen ”Graver vi for meget”:
<http://journals.cambridge.org/action/displaySpecialArticle?jid=ARD&bespokeId=3168>